5.10.2022 EOAK/5190/2022

Tiedusteluvalvontavaliokunnalle

ASIA: K 13/2022 vp, Tiedusteluvalvontavaltuutetun kertomus vuodelta 2021

LAUSUNTO

Tiedusteluvalvontavaliokunta on pyytänyt eduskunnan oikeusasiamiehen kuultavaksi ja kirjallista asiantuntijalausuntoa yllä mainitusta kertomuksesta.

Esitän lausuntonani kunnioittavasti seuraavan.

Yleistä

Kertomus on varsin samantyylinen kuin tiedusteluvalvontavaltuutetun aiemmat kertomukset samoine hyvine ja huonoine puolineen. Valitettavana seikkana on edelleen pidettävä sitä, että tiedot tiedusteluvalvontavaltuutetun varsinaisista valvontahavainnoista jäävät varsin vähäisiksi. Myös kuvaus valvonnan konkreettisesta toimittamisesta jää toimintakertomuksessa ilmeisesti salassapitosääntelyn johdosta varsin ohueksi.

Käsittelen seuraavaksi erikseen kertomuksen rakennetta ja kertomuksessa annettavia tietoja erityisesti julkisuusperiaatteen näkökulmasta.

Kertomuksen rakenne ja sisältö

Kertomus jakaantuu neljään pääjaksoon: Tiedusteluvalvontavaltuutetun toiminto, Tietoja tiedusteluvalvontavaltuutetun toiminnasta, Tiedusteluvalvontavaltuutetun havaintoja lainsäädännöstä ja Tiedusteluvalvontavaltuutetun toisen vuosikertomuksen käsittely. Kertomus on kokonaisuudessaan noin 40 sivua.

Kertomus painottuu pääosin tiedusteluvalvontavaltuutetun havaintoihin lainsäädännöstä. Tiedusteluvalvontavaltuutetun valvontatoimista ja -havainnoista kertova jakso ”Tietoja tiedusteluvalvontavaltuutetun toiminnasta” on vain kahden sivun mittainen.

Tiedustelutoiminnan valvonnasta annetun lain 19 §:n 1 momentin mukaan tiedusteluvalvontavaltuutettu antaa vuosittain eduskunnalle, eduskunnan oikeusasiamiehelle ja valtioneuvostolle kertomuksen toiminnastaan. Eduskunnan työjärjestyksen 31 b §:n 2 momentin 4 kohdan mukaan tiedusteluvalvontavaliokunnan tulee parlamentaarista valvontatehtäväänsä hoitaessaan käsitellä valmistelevasti tiedusteluvalvontavaltuutetun kertomukset.

Tiedustelutoiminnan valvonnasta annettua lakia koskevassa **hallituksen esityksessä** (HE 199/2017 vp, s. 66–67) vuosikertomuksesta todettiin seuraavaa (alleviivaukset tässä):

> Vuosikertomuksen tulisi sisältää valtuutetun havaintoja lain noudattamisen tilasta tiedustelutoiminnassa sekä arviointia perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisesta tiedustelutoiminnassa samoin kuin selvitystä mahdollisista oikeusturvaongelmista ja lainsäädäntöpuutteista. Valtuutettu voisi tehdä kertomuksessaan ehdotuksia havaitsemiensa puutteiden poistamiseksi ja ongelmien korjaamiseksi sekä esittää toimialaansa koskevia kehittämisajatuksia. Kertomuksessa esitettäisiin lisäksi keskeisiä tietoja valtuutetun kertomusvuonna laatimista tai pyytämistä selvityksistä sekä valtuutetulle tehdyistä kanteluista ja tutkimispyynnöistä. Vuosikertomuksen painotusten ja sisällön yksityiskohtien määrittely olisi tiedusteluvaltuutetun itsenäisessä harkinnassa.
>
> Tiedustelutoiminnan luonteen vuoksi valvontatoiminnan julkisessa raportoinnissa ei voitaisi antaa kovin yksityiskohtaista tietoa tiedustelutoiminnasta ja laillisuusvalvonnassa tehdyistä havainnoista. Tämän vuoksi tiedusteluvaltuutetun vuosikertomus jakaantuisi julkiseen ja salassa pidettävään osaan.
>
> Tiedusteluvaltuutetun vuosikertomuksen **julkisessa osassa** voitaisiin esittää tiedusteluvaltuutetun puheenvuoro toiminnastaan kertomusvuonna sekä yleiskatsaus tiedusteluvaltuutetun toimintoon instituutiona. Julkisessa osassa voitaisiin käydä läpi valtuutetun tehtäviä ja toiminnan tavoitteita. Lisäksi esillä voisivat olla kertomusvuoden valvontatoiminnan muodot ja painopisteet yleisellä tasolla. Kertomuksessa voitaisiin tuoda julkisuuteen valtuutetun kertomusvuonna tekemiä yleisiä havaintoja perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisesta sekä lainsäädännön noudattamisesta tiedustelutoiminnassa tai sen kehittämistarpeista. Lisäksi kertomuksessa olisi mahdollista esitellä julkisia tietoja valtuutetun tekemistä päätöksistä, määräyksistä, aloitteista, lausunnoista ja toimenpiteistä esimerkiksi erikseen siviili- ja sotilastiedustelun osalta tai muutoin asiaryhmittäin. Esille voitaisiin nostaa yleisesti myös valtuutetun toiminnasta tiedottaminen ja julkaisut sekä valtuutetun järjestämä koulutus ja muut tilaisuudet samoin kuin yhteistyö eri toimijoiden kanssa.
>
> Siviili- ja sotilastiedustelun laillisuusvalvonnan raportoinnin osalta tiedusteluvaltuutetun vuosikertomuksen julkisen osana mallina voisi toimia eduskunnan oikeusasiamiehen vuosikertomusten salaista tiedonhankintaa koskeva osa (ks. esim. Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus vuodelta 2016, K 8/2017 vp, s. 193—204; ks. myös PeVM 15/2002 vp, s. 2). Esille voitaisiin tuoda muun ohella tiedustelutoimin-

> nan erityisluonnetta ja tiedustelumenetelmien käytön valvonnan yleisiä seikkoja kertomusvuonna sekä tiedusteluvaltuutetun toiminnan kytköksiä siviili- ja sotilasviranomaisten sisäiseen valvontaan ja muuhun laillisuusvalvontaan. Kertomuksen julkisessa osassa valtuutettu voisi arvioida tiedustelutoiminnan valvonnan yleisiä ongelmia sekä käydä yleisesti läpi kertomusvuoden tärkeimpiä havaintojaan ja suosituksiaan.
>
> Kertomuksessa voisi olla tilastotietoa tiedusteluvaltuutetun käsiteltävänä olleista kanteluista, tutkimispyynnöistä ja muista asioista sekä kuulemisista, tarkastuksista ja toimenpiteistä. Valtuutetulle saapuneita asioita ja valtuutetun ratkaisemia asioita ja tekemiä toimia voitaisiin luokitella esimerkiksi viranomaisittain. Kaikkiaan vuosikertomuksen julkisessa osassa olisi hyvä olla sellainen rakenne, jonka avulla saadaan esitetyksi selkeä ja informatiivinen yleiskuva tiedusteluvaltuutetun toiminnasta.
>
> Valvontajärjestelmän tehokkuuden kannalta on tärkeää, että tiedusteluvalvontavaliokunta, eduskunnan oikeusasiamies ja tiedustelutoiminnasta vastaavat ministeriöt saavat kaiken olennaisen valvontatiedon. Tämän vuoksi niille toimitettaisiin vuosikertomuksen julkisen osan ohella salassa pidettävä osa. **Salassa pidettävään osaan** koottaisiin keskeinen tiedusteluvaltuutetun toimintaa kertomusvuonna kuvaava salassa pidettävä tieto. Laillisuusvalvonnan demokraattisen legitimiteetin ja hallinnon avoimuuden vuoksi tiedusteluvaltuutetun vuosikertomuksen julkinen osa tulisi lisäksi saattaa kaikkien saataville esimerkiksi valtuutetun internetsivuilla.

Eduskunnan tarkastusvaliokunta totesi antamassaan lausunnossa (TrVL 2/2018 vp s. 8):

> Lopuksi valiokunta pitää tärkeänä, että tiedustelutoiminnasta esitetään myös julkisia tietoja. Tällaisia voisivat olla erilaiset tilastot ja tiedot siitä, kuinka laajoihin henkilöryhmiin tai data- ja viestimääriin on myönnetty tiedustelulupia. Julkinen tieto varmistaisi tiedustelun toteutumisen lakien tarkoittamalla tavalla rajattuna ja poistaisi samalla epäilyjä massavalvonnasta.

Oikeuskirjallisuudessa (Lohse – Viitanen: Johdatus tiedusteluun, s. 195–196) tiedusteluvalvontavaltuutetun kertomuksesta on todettu seuraavaa:

> Tiedusteluvalvontavaltuutetun vuosikertomus lienee tehtävä kahtena versiona: julkinen painos yleisölle ja salassa pidettävä painos tai liite viranomaiskäyttöön. Vuosikertomuksen julkisessa version johdannossa voidaan esittää tiedusteluvalvontavaltuutetun puheenvuoro toiminnastaan kertomusvuonna sekä yleiskatsaus valtuutetun toimintaan instituutiona. Julkisissa kertomuksissa on tavanomaista käydä läpi valtuutetun tehtäviä ja toiminnan tavoitteita sekä valvonnan toteutuneita muotoja ja painopisteitä yleisellä tasolla. Julkiseen versioon voidaan luontevasti sisällyttää tietoja valtuutetun tekemistä havainnoista perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisesta ja lain noudattamisesta tiedustelutoiminnassa sekä sääntelyn kehittämistarpeista. Kertomuksen informatiivisuutta lisää keskeisten tietojen ja tunnuslukujen esittäminen valtuutetulle saapuneista kanteluista, tutkimispyynnöistä ja muista asioista sekä valtuutetun tekemistä päätöksistä, määräyksistä, aloitteista, lausunnoista ja toimenpiteistä. Valtuutetun järjestämä koulutus ja muut ti-

> laisuudet samoin kuin yhteistyö eri toimijoiden kanssa kuuluu niin ikään kertomuksen julkiseen versioon. Kertomus voidaan jäsentää esimerkiksi siviili- ja sotilastiedustelun osalta erikseen tai käyttäen tämän rajapinnan ylittävää asiaryhmittelyä. Mallia voidaan hakea muun ohella eduskunnan oikeusasiamiehen vuosikertomuksesta sen salaista tiedonhankintaa koskevin osin (EOA:n vuosikertomus 2017 s. 171–182). Julkinen tarkastuskertomus toimitetaan yleisön saataville tyypillisesti painettuna sekä sähköisessä muodossa kertomuksenantajan kotisivuilla.
>
> Eduskunnan tiedusteluvalvontavaliokunnan ja oikeusasiamiehen sekä tiedustelua ohjaavien ministeriöiden on tärkeää saada vuosikertomuksesta kaikki olennainen tieto. Tämän vuoksi niille toimitettaisiin julkista versiota yksityiskohtaisempi kertomuspainos. Tähän salassa pidettävään versioon voitaisiin koota sellainen Suomen kansainvälisten suhteiden, valtion turvallisuuden tai maanpuolustuksen kannalta herkkä tieto, jonka tiedusteluvalvontavaltuutettu kuitenkin arvioi merkitykselliseksi esimerkiksi tiedustelutoiminnan painopisteiden arvioimiseksi tiedusteluvalvontavaliokunnassa, oikeusasiamiehen valvonnan suuntaamisessa tai ministeriöiden tiedusteluviranomaisia koskevan ohjauksen kannalta. Salassa pidettävään versioon kuuluu myös tieto, joka kertoo tiedusteluviranomaisen kyvykkyydestä tai haavoittuvuuksista. Tiedusteluvalvontavaltuutetun vuosikertomus on perusteltua antaa toimintavuotta seuraavan kalenterivuoden maaliskuun loppuun mennessä. Tällöin kertomuksen huomiot ja ehdotukset voidaan ottaa huomioon asianomaisilla hallinnonaloilla seuraavan vuoden toiminnan ja talousarvion valmistelussa.

Totean, että minulla ei ole tietoa esitöissä ja kirjallisuudessa mainitusta salaisesta osasta.

Julkisessa osassa on ainoana tilastotietona, josta jossain määrin voinee päätellä tiedustelutoiminnan laajuutta, on mainittu tiedusteluvalvontavaltuutetun toiminnosta tehdyt ”148 varsinaista valvontakäyntiä, joiden yhteydessä tarkastettiin kaikki siviili- ja sotilastiedusteluviranomaisten tekemät tiedustelumenetelmien käyttöä koskevat ja tiedustelun suojaamiseen liittyvät päätökset”. Kertomuksen mukaan valvontakäyntien lukumäärä kuvaa tiedustelutoiminnan laillisuusvalvonnan reaaliaikaisuutta, mutta tarkastettujen päätösten lukumäärä on julkisuuslain 24 §:n 1 momentin 5, 9 ja 10 kohdan perusteella salassa pidettävä.

Viime kädessä edellä kerrottujen lukumäärätietojen salassapito kuuluu tuomioistuimen ratkaistavaksi mahdollisen tietopyynnön ja sen myötä mahdollisen muutoksenhaun kautta.

Totean kuitenkin, että tarkastettujen päätösten lukumäärän salassapidon perusteena mainitut julkisuuslain 24 §:n 1 momentin kohdat eivät miltään osin sisällä ehdotonta salassapitoa. Mainitun 5-kohdan mukaan salassapidolla suojellaan ”rikosten ehkäisemistä ja selvittämistä tai yleisen järjestyksen ja turvallisuuden tai rangaistuslaitoksen järjestyksen ylläpitämistä taikka Maahanmuuttoviraston ulkomaalaista koskevan selvityksen luotettavuutta”. Tiedustelutoiminnassa ei ainakaan suoranaisesti ole kysymys mistään edellä mainitusta. Momentin

5, 9 ja 10 kohdat koskevat niissä mainittuja asiakirjoja, eivätkä ainakaan sanamuotojensa mukaan pelkästään lukumäärätietoja.

Edelleen kertomuksessa on kerrottu osallistutun kaikkiin Helsingin käräjäoikeuden tiedustelumenetelmiä koskeneisiin istuntoihin, mutta käsiteltyjen asioiden lukumäärä on oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain 5 §:n 2 momentin perusteella salassa pidettävä.

Oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain 1 §:n mukaan oikeudenkäynti ja oikeudenkäyntiasiakirjat ovat julkisia, jollei tässä tai muussa laissa toisin säädetä.

Lain 4 §:n (Oikeudenkäyntiä koskevien perustietojen julkisuus) mukaan tiedot asiaa käsittelevästä tuomioistuimesta, asian yksilöidystä laadusta, asian käsittelyn vaiheista sekä suullisen käsittelyn ajankohdasta ja käsittelypaikasta samoin kuin asianosaisen yksilöimiseksi tarpeelliset tiedot ovat julkisia. Tuomioistuin voi kuitenkin 6 §:ssä tarkoitetuissa tilanteissa määrätä pidettäväksi salassa tiedon asianomistajan tai turvapaikanhakijan henkilöllisyydestä.

Lain 5 §:n 2 momentti kuuluu:

> Pakkokeinolain (806/2011) 10 luvussa, poliisilain (872/2011) 5 luvussa, rikostorjunnasta Tullissa annetun lain (623/2015) 3 luvussa tai rikostorjunnasta Rajavartiolaitoksessa annetun lain (108/2018) 3 luvussa tarkoitettua salaista tiedonhankintakeinoa taikka poliisilain 5 a luvussa, tietoliikennetiedustelusta siviilitiedustelussa annetussa laissa (582/2019) tai sotilastiedustelusta annetussa laissa (590/2019) tarkoitettua tiedustelumenetelmää koskevassa asiassa, jossa tiedonhankintakeinon tai tiedustelumenetelmän kohteena olevaa henkilöä ei vaatimusta käsiteltäessä tarvitse kuulla, perustiedot tulevat julkisiksi vasta, kun tiedonhankintakeinon tai tiedustelumenetelmän käytöstä on viimeistään ilmoitettava rikoksesta epäillylle taikka tiedonhankintakeinon tai tiedustelumenetelmän kohteena olevalle. Jos hänelle ilmoitetaan tiedonhankintakeinon tai tiedustelumenetelmän käytöstä myöhemmin hänen henkilöllisyytensä selvittyä, perustiedot tulevat julkisiksi, kun tuomioistuimelle ilmoitetaan edellä tarkoitetusta ilmoituksesta. Tuomioistuin voi päättää, että perustiedot tulevat julkisiksi aikaisemmin.

Pidän jossain määrin kysymyksenalaisena, voidaanko lain 5 §:n 2 momentin perusteella tuomioistuimessa käsiteltyjen asioiden lukumäärää pitää salassa eli onko kysymys sellaisista oikeudenkäyntiä koskevista perustiedoista, joita 4 §:ssä tarkoitetaan.

Joka tapauksessa totean, että kertomus ei mielestäni kaikilta osin täytä niitä tarkoituksia, joita lain esitöissä kertomuksella on katsottu olevan.

Kertomuksen mukaan (s. 9) tiedustelumenetelmien käyttö oli kohdennettu kertomusvuonna kansallista turvallisuutta vakavasti uhkaavana pidettävään toimintaan. Kertomusvuonna ei myöskään ilmennyt aihetta kantelun tekemiselle Helsingin käräjäoikeuden päätöksistä, tiedus-

telumenetelmän käytön keskeyttämistä tai lopettamista koskevan määräyksen antamiselle, siviili- tai sotilastiedusteluviranomaisen menettelyä koskevan asian esitutkintaan ilmoittamiselle taikka tiedusteluviranomaiselle huomautuksen antamiselle tai muulle siviili- tai sotilastiedusteluviranomaiseen kohdistettavalle laillisuusvalvonnalliselle seuraamukselle.

Edellä olevan lisäksi kertomuksessa ei varsinaisesti ole kerrottu havaintoja lain noudattamisen tilasta tiedustelutoiminnassa eikä arviointia perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisesta tiedustelutoiminnassa, kuten asiasta on hallituksen esityksessä edellä todetun mukaisesti kaavailtu.

Toki kertomuksen maininnoista on pääteltävissä, että tiedustelutoiminnassa noudatetaan lakia eikä perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisessa ole tiedusteluvalvontavaltuutetun mukaan ongelmia.

Jaksossa, jossa käydään lävitse havaintoja lainsäädännöstä, ei mielestäni juurikaan vastata edellä mainittuihin kysymyksiin, vaikka käydäänkin sinänsä ansiokkaasti läpi havaintoja lainsäädännöstä ja tiedustelutoiminnasta yleisellä tasolla.

Kuten olen edellisen vuoden lausunnossani todennut, liian yleisluontoisella kuvauksella toiminnasta voi olla kielteisiä vaikutuksia tiedustelutoiminnan laillisuutta kohtaan tunnettavan yleisen luottamuksen näkökulmasta. Tarkastusvaliokunnan toteamin tavoin julkisia voisivat olla erilaiset tilastot ja tiedot siitä, kuinka laajoihin henkilöryhmiin tai data- ja viestimääriin on myönnetty tiedustelulupia. ”Julkinen tieto varmistaisi tiedustelun toteutumisen lakien tarkoittamalla tavalla rajattuna ja poistaisi samalla epäilyjä massavalvonnasta.”

Esimerkiksi kanteluista ja tutkimispyynnöistä olisi käsitykseni mukaan yleisellä tasolla kerrottavissa, minkälaisista seikoista niissä on ollut kysymys. Tämä ei edellyttäisi kanteluiden tai tutkimispyyntöjen tekijöiden henkilöllisyyden tai salassa pidettävien seikkojen paljastamista.

Valvonnan konkreettisesta toimittamisesta toivoisi selostusta esimerkiksi niiltä osin, mitä tiedusteluvalvontavaltuutettu tosiasiallisesti tekee lupa-asioiden tuomioistuinkäsittelyissä. Valaisevaa olisi tieto, millaiseksi hänen roolinsa on tosiasiallisesti näissä käsittelyissä muodostunut ja mikä vaikutus hänen käsityksensä mukaan hänen toiminnallaan tuomioistuinkäsittelyssä on ollut. Käsitykseni mukaan edellä kerrotun kaltaisia tietoja olisi mahdollista antaa paljastamatta mitään salassa pidettävää.

Kun yleisöllä ei ole juurikaan muuta mahdollisuutta saada tietoa tiedustelutoiminnasta, sen laajuudesta ja vaikuttavuudesta, olisi toivottavaa, että tiedusteluvalvontavaltuutetun kertomuksella tätä avattaisiin nyt esitettyä enemmän.

Muita havaintoja

Tiedusteluvalvontavaltuutetun valvontatoimenpiteet

Kertomuksen mukaan tiedusteluvalvontavaltuutetun toiminnosta tehtiin kertomusvuonna siviili- ja sotilastiedusteluviranomaisiin erilaisten perehtymiskäyntien lisäksi 148 varsinaista valvontakäyntiä, joiden yhteydessä tarkastettiin kaikki siviili- ja sotilastiedusteluviranomaisten tekemät tiedustelumenetelmien käyttöä koskevat ja tiedustelun suojaamiseen liittyvät päätökset. Tiedusteluvalvontavaltuutetun toiminnosta osallistuttiin kaikkiin Helsingin käräjäoikeuden tiedustelumenetelmiä koskeneisiin istuntoihin. Tiedusteluvalvontavaltuutetulle saapui kertomusvuonna 13 lähinnä tutkimispyynnöksi tulkittua kirjoitusta.

Valvonta on ollut reaaliaikaista ja intensiivistä, mikä on tietysti erinomainen asia. Kertomuksen perusteella valvonta ei kuitenkaan ole johtanut yhteenkään tiedusteluviranomaiseen kohdistuvaan tai muuhunkaan tiedustelutoiminnan valvonnasta annetussa laissa tarkoitettuun toimenpiteeseen. Pidän tätä valvonnan intensiivisyys huomioon ottaen outona.

Suojelupoliisin muun toiminnan valvonta

Tiedustelutoiminnan valvonnasta annetun lain mukaan tiedusteluvalvontavaltuutettu valvoo myös Suojelupoliisin muuta toimintaa kuin tiedustelutoimintaa eli siis kaikkea Suojelupoliisin toimintaa. Olen aikaisemmissa lausunnoissani tiedusteluvalvontavaltuutetun kertomuksista kiinnittänyt huomiota siihen, että kertomusten perusteella tämä ei ole toteutunut. Myös nyt puheena olevan kertomuksen perusteella tiedusteluvalvontavaltuutettu ei edelleenkään näytä valvoneen Suojelupoliisin muuta toimintaa.

Mahdollisesti tämä johtuu tiedusteluvalvontavaltuutetun pienistä voimavaroista, joihin kuuluu edelleenkin valtuutetun lisäksi vain yksi erityisavustaja ja yksi hallinnollinen avustaja. Mielestäni tiedusteluvalvontavaltuutetun toiminnossa tulisi olla sellaiset henkilöstö- ja muut voimavarat, että se kykenee huolehtimaan kaikista tiedusteluvalvontavaltuutetulle laissa säädetyistä tehtävistä. Olen jo aiemmissa lausunnoissani tuonut esille huoleni tiedusteluvalvontavaltuutetun mielestäni liian pienistä voimavaroista ja toiminnan haavoittuvuudesta mahdollisten ennakoimattomien poissaolojen vuoksi.

Tiedusteluvalvontavaltuutetun sijainen

Eduskunnassa on parhaillaan käsiteltävänä hallituksen esitys laiksi tiedustelutoiminnan valvonnasta annetun lain muuttamisesta (HE 28/2022 vp). Hallituksen esityksessä ehdotettiin lakiin lisättäväksi säännökset tiedusteluvalvontavaltuutetun sijaisesta.

Äskettäin valmistuneen perustuslakivaliokunnan mietinnön (PeVM 4/2022 vp) päätösehdotuksessa lakiin lisättäisiin uusi 20 a §, jonka 1 momentin mukaan tiedusteluvalvontavaltuutetun sijaisena toimisi suo-

raan laissa nimetty virkamies, tiedusteluvalvontavaltuutetun toiminnossa oleva johtava asiantuntija. Pykälän 3 momentin mukaan johtavan asiantuntijan nimittäisi valtioneuvosto. Ennen nimittämistä on kuultava tiedusteluvalvontavaltuutettua ja varattava tiedusteluvalvontavaliokunnalle tilaisuus lausua mielipiteensä asiasta.

Perusteluissaan perustuslakivaliokunta kiinnitti huomiota siihen, että tiedusteluvalvontavaltuutetulla on keskeinen rooli tiedustelutoiminnan laillisuusvalvonnassa ja että valtuutetulla on siihen liittyviä merkittäviä toimivaltuuksia. Sijaisen puuttuminen voi haitata tiedustelutoiminnan laillisuusvalvonnan toimivuutta. Edelleen valiokunta kiinnitti huomiota tiedusteluvalvontavaltuutetun toiminnon riittävään resurssointiin ja viittasi lakia säädettäessä antamassaan mietinnössä (PeVM 9/2018 vp) toteamaansa valvontaan osoitettavien resurssien mitoittamisesta valvonnan riittävyyden, kattavuuden ja tehokkuuden turvaamiseksi. Valiokunta piti ilmeisenä, että tuolloin ehdotetun laajuisella organisaatiolla (valtuutettu, kaksi asiantuntijavirkamiestä, assistentti) ei ole mahdollista turvata kattavaa valvontaa asianmukaisesti ja tehokkaasti.

Totean, että päätösehdotuksen mukainen johtavan asiantuntijan virka – joka samalla toimisi tiedusteluvalvontavaltuutetun sijaisena – parantaisi osaltaan tiedusteluvalvontavaltuutetun toiminnon mahdollisuutta täyttää valvontavelvollisuutensa kaikissa tilanteissa. Ehdotettu yksi uusi virka ei tosin mielestäni kaikilta osin poista sitä haavoittuvuutta, josta edellä mainitsin.

Pidän hyvänä myös sitä, että johtavan asiantuntijan virka ei olisi määräaikainen ja että kelpoisuusvaatimuksena virkaan olisi muu oikeustieteen ylempi korkeakoulututkinto kuin kansainvälisen ja vertailevan oikeustieteen maisterin tutkinto.

Puolustusvoimien rikostorjunnan valvonta

Puolustusvoimien osalta tiedusteluvalvontavaltuutetun toimivaltaan kuuluu nykyisin vain tiedustelutoiminnan valvonta. Luonnoksessa hallituksen esitykseksi laiksi sotilaskurinpidosta ja rikostorjunnasta Puolustusvoimissa ja siihen liittyviksi laeksi (VN/3229/2019) ehdotetaan ehdotuksen 93 §:ssä tarkoitetun toiminnan (sotilaallisen maanpuolustuksen alalla Suomeen kohdistuvaan tiedustelutoimintaan ja sotilaallisen maanpuolustuksen tarkoitusta vaarantavaan toimintaan liittyvien rikosten ennalta estäminen ja paljastaminen) saattamista eduskunnan tiedusteluvalvontavaliokunnan parlamentaarisen valvonnan ja tiedusteluvalvontavaltuutetun laillisuusvalvonnan piiriin.

Lausunnossani (EOAK/3938/2022, https://www.oikeusasiamies.fi/r/fi/ratkaisut/-/eoar/3938/2022) kannatin ehdotusta, mutta lisäsin, että mielestäni tiedusteluvalvontavaliokunnan ja tiedusteluvalvontavaltuutetun valvonta pitäisi ulottaa kaikkeen Puolustusvoimien salaiseen tiedonhankintaan, eikä vain 93 §:ssä tarkoitettuun toimintaan.

Jos ehdotus toteutuu ja lakia muutetaan, se lisää tiedusteluvalvonta-valtuutetun tehtäviä. Tähän puolestaan on varattava riittävät lisäresurssit.

Todettakoon, että olen useassa yhteydessä (mm. mainittu lausuntoni EOAK/3938/2022) pitänyt ongelmallisena sitä, että samalla viranomaisella on sekä tiedustelu- että rikostorjuntatoimivaltuudet. Tämä koskee niin Puolustusvoimia kuin Suojelupoliisia. Mielestäni kehityksen tulisi kulkea siihen suuntaan, että rikostorjunta kuuluisi poliisille ja tiedustelutoimivaltuuksia käyttävä viranomainen ei osallistuisi rikostorjuntaan eikä sillä siten olisi sen enempää rikosten estämis- ja paljastamistehtäviä kuin selvittämistehtäviä. Käsitykseni mukaan Suojelupoliisin osalta tämän suuntaisia näkemyksiä on esitetty muiltakin tahoilta.

Oikeusasiamies Petri Jääskeläinen

Esittelijäneuvos Mikko Eteläpää

Asiakirja on hyväksytty sähköisesti asiahallintajärjestelmässä.